

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет –
Одсек за социологију, Нови Сад

DOI 10.5937/kultura1548049K

УДК 316.74:2

2-18

оригиналан научни рад

СПИРАЛА РАЗВОЈА И/ИЛИ СУНОВРАТА

Сажетак: Два кључна појма којима се објашњава суштина живота су време и простор. Кретање кроз време и простор, према једном начину разумевања, улази у путању тока кружног кретања по затвореном и предвидивом систему, док, по другом, кретање има линеарну путању у отвореном и за човека непредвидивом систему. Компромис између те две екстремне позиције разумевања развоја јесте симбол спирале који покушава да отвори затворен систем, да га враћа делимично на исто, али да, ипак, води у правцу развоја и кретања ка новим формама. Тако би круг, спирала и полуправа, били симболи разумевања кретања у времену које има свој почетак. У овом раду представљен је проблем развоја кроз симболику спирале. У контексту монотеистичких религија почетак је представљен стварањем света и одбројавањем дана. Спирала је успостављена у времену циклусом седмице. Друга порука Старога завета потиче од приче о паду у грех од када се, познањем добра и зла, спирала развоја одвија у два правца, у правцу живота и у правцу смрти, а поприште борбе је и Земља и биће.

Кључне речи: Библија, живот, спирала, време, простор, развој, религија

Увод¹

Стварање света, какво је представљено у Старом завету², представља темељ веровања у монотеизму, који се у

1 Рађено у оквиру пројекта „Промене у друштвеној структури и покретљивости као чиниоци европских интеграција Републике Србије, са посебним освртом на АП Војводину”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Број пројекта је 179053.

2 Свето писмо Старога и Новог завета (1989), Београд: Британско и Инострано библијско друштво.

тумачењима раслојава на буквално, дословно, и на алегориско разумевање поруке. Стварање света има свој почетак који локализује време и простор за живот на Земљи. Простор је назван Едемским вртом, а време је отпочело Даном првим. Од неорганске природе до органске, од Првог дана до Дана шестог, завршено је стварање, стварањем мушкарца и жене. Датост живота мушкарцу и жени значио је почетак спиралне структуре ДНК, а потом, живот се наставља у сваком индивидуалном бићу спајањем два принципа, мушког и женског.

И тако би живот имао своју спиралу кретања кроз време од почетка до вечности, бројањем дана од првог искорака у бројању седмица, да није било још једног почетка, почетка познања добра и зла. Поприште борбе налази се, како у створеном свету тако и у сваком рођеном појединцу а живот се одвија спиралом спасења или спиралом понора. Двојна спирала ДНК добила је своју паралелу у двојној спирали добра и зла које се преплићу и истовремено делују у свету и човеку.

У овом раду размишљаћемо о односу времена и простора као извора моћи за живот света и човека, користећи спиралу као модел развоја, указујући на развојне перспективе добра и зла и на реалност психолошког доживљаја времена овде и сада. Јудаизам као религија препознат је као религија времена који своју сигурност темељи у апстрактности која је пре свега вера у једног Бога створитеља, потом и избавитеља. Спирала у култури за јудаизам произлази из поруке о стварању света, из поруке обавезе светковања седмог дана као дана сећања на само стварање и поштовање Бога творца паузом у времену која одваја природно од натприродног, конкретно од апстрактног, радно време од нерадног времена.

Спирала у природи и култури

Спирала³ (грч. спeira, вијуга, лат. спира) у основном значењу је завојница. У математици то би била кривуља с бескрајно много завојака. Спирала, према енциклопедијским изворима⁴ пре свега се повезује с геометријским појмом криве у равни, у дводимензионалном простору, која описује обртаје око сталне тачке удаљавајући се од ње све више. У природи такав облик се среће у распореду семенки у цветну сунцокрета, у профилу шкољке наутилуса. Ако се почетна тачка

3 Домовић, Ж., Антић, Ш. и Клаић, Н. (ед.) (2001) *Речник страних ријечи: туђице, посуђенице, изрази, кратице и фразе*, Београд: Евро, стр. 1331.

4 *Велика општа илустрована енциклопедија Ларус* (2011), стр. 2621.

такве спирале истовремено креће дуж праве која је нормална на почетну раван, добија се тродимензионална спирала, која подсећа на облик неких морских шкољки. Специјалан облик тродимензионалне спирале је хеликс који се конструише на површини цилиндра тако да тангента сваке тачке хеликса заклапа исти угао са осом цилиндра. Хеликсоидне структуре су биохемијски важне и јављају се код протеина и ДНК која у својој структури садржи генетичку информацију потребну да одреди раст и развој, метаболизам и репродукцију, што чини организам функционалним.

Спирала у култури присутна је више као украс и као симбол. Још од праисторијских времена бројна су уметничка дела и украси урађени од злата и сребра који имају облик спирале⁵ Архитектура има своје спиралне облике који вековима чине простор лепим и функционалним, пре свега у сакралној архитектури⁶. У скулптури⁷ су спирални облици пронашли своју форму, у неправилном и правилном изражају⁸. Такође проналазимо спиралне облике у дизајну врта⁹.

У дневној штампи спирала се често користи да објасни ток кретања и прогресију попут наслова: „Спирала насиља, прети ли свету нови крсташки рат“; „Опасност од спирале насиља“¹⁰. Овакви наслови указују на страхове од кретања ка злу, од губитка културе толеранције, страх од ескалације зла. У овом значењу спирала је суноврат и неконтролисано пропадање освојених вредности, а чини се да су оне с најснажнијом поруком управо у односу на религију. Сличан наслов с појачаним и световним карактером гласи: „Спирала мржње расистичког говора“.¹¹ Текст преноси говор мржње упућен од највиших политичких званичника тог времена на име и биће Срба. Само једна реченица је довољна да у тој спирали мржње укаже на суноврат зла које је пронашло своју жртву: „Рат против Срба није више само војни сукоб. То

5 <http://www.arheo-amateri.rs/2014/11/praistorijska-umetnost-oblikovanja-srebra-i-zlata-na-centralnom-balkanu/> (приступљено 11. 09. 2015).

6 <http://www.austria.info/si/dejavnosti/mesto-in-kulturne-znamenitosti/razgledna-ploscad-dachstein-welterbe-spirale> (Приступљено 11. 09. 2015).

7 http://www.seecult.org/v/galerija_umetnika/marica-radojic/analizakrsta/SpiralaSkulptura8.jpg.html (приступљено 11. 09. 2015).

8 <http://www.delo.si/znanje/izobrazevanje/kabinet-cudes-v-spiralnem-krogu-vecnosti.html> (Приступљено 11. 09. 2015).

9 <http://www.permakultura.hr/savjeti/23-kako-sagraditi-zacinski-vrt-u-obliku-spirale-puznice> (приступљено 11. 09. 2015).

10 <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/525129/SPIRALA-NASILJA-Preti-li-svetu-novi-krstaski-rat> (приступљено 11. 09. 2015).

11 <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Godisnjica-NATO-bombardovanja/Spirala-mrznje-rasistickog-govora.sr.html> (приступљено 11. 09. 2015).

је битка између добра и зла, између цивилизације и варварства” (1999)¹².

Још једна употреба спирале, која у животу жене има дво-струку поруку: поруку спречавања развоја зачетог бића и поруку чувања од трудноће и од абортуса. „Спирала спречава трудноћу онемогућавајући да се оплођено јаје усади у зид материце”¹³. Управо је овде граница и место сукоба. Питање почетка живота. Уласком у спиралу суноврата завршава се живот, изгледа да је то могуће већ на самом почетку.

Субјективизација времена

Време (лат. темпус) је фундаментални појам који се различито дефинише у науци, филозофији и религији. Време у физици означава трајање које се сматра мерљивом количином. У астрономији време је једна димензија универзума. Да би се формирала временска скала, установљавање хронологије, потребно је да се претходно дефинишу почетна тачка и константна јединица мере времена. Време је параметар који омогућава да се догађаји сукцесивно повежу, а као граматичка категорија одређено је да локализације прошлост, садашњост и будућност.

„За Бога кажемо да је *вечан*, тј. да је Његово царство ванвременско. Појам времена се не може применити на Самог Бога него само на Његову творевину. Према томе, Бог нема ни почетка ни краја, нити је одређеног старосног доба, јер би све те идеје стављале Божје постојање у временски оквир.”¹⁴

Ђуро Шушњић симболично, попут 95 теза о односу религије и науке¹⁵, где алудира на Мартина Лутера и његових 95 теза против опроштајница греха, пишући о структури религије уводи десет елемената, попут Десет заповести, који, чине религију саму (мит, ритуал, искуство, симболи, вредности, норме, свете личности, свете заједнице, свето време и свето место). Пишући о светом времену као надисторијској равни, за мото узима исказ св. Августина који на питање шта је време одговара „Ако ме нико не пита, онда знам, ако желим да то објасним неком ко ме упита, онда не знам”. Шушњић наглашава два аспекта човека, човека као телесно и као духовно биће. „Као телесна бића, ми смо робови времена и

12 <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Godisnjica-NATO-bombardovanja/Spirala-mrznje-rasistickog-govora.sr.html> (приступљено 11.09.2015).

13 <http://www.zdravljemladih.rs/index.php/features/definicije-zdravlja/42-trudnoca-i-kontracepcija/154-trudnocaikontracepcija-03>

14 Каплан, А. (2002) *Приручник јеврејске мисли*, први део, Земун: Књижев-но друштво *Писмо*, стр. 19.

15 Шушњић, Ђ. (1995) *Знати и веровати*, Београд: Чигоја штампа.

простора, јер се стално сударамо са ограничењима; као духовна бића ми смо господари времена и простора, јер овде не важе временске и просторне границе... У мислима се могу вратити у своје детињство или у детињство рода, у мислима се могу пребацити на било које место у свемиру - без отпора.”¹⁶

У *Енциклопедији православља*, пишући одредницу о времену, Ђуро Шушњић време дели на унутрашње, субјективно и психолошко, и оно спољашње, туђе и мерљиво: „Време је празан оквир који треба попунити: догађаји су оно што испуњава време, чини га ретким или густим. Постоји више врста времена. Сатно време протиче равномерно: оно има почетак и крај, а мера му је број и брзина. Ово време значи да се човек и све његове делатности усклађују са ритмом који није његов природни него вештачки, више наметнути ритам. Осећање времена нема везе с протицањем времена мереног часовником: стварне временске мере не поклапају се са доживљеним! Сва наша осећања, као што су досада, радост, страх, љубав итд. одвијају се у психолошком времену: ова осећања имају свој властити ритам којег постајемо свесни тек у поређењу са стварним следом у времену и простору.”¹⁷

Физичко време је мерљив процес за који се користе различити конструисани почеци, прекретнице, циклуси и изабрани друштвени садржаји. „Проток времена претвара могућности у чињенице, а будућност у прошлост”.¹⁸

Ђуро Шушњић¹⁹ пише да је подела времена „пре наше ере” и „после наше ере” извршена зато што је са хришћанством наступило нешто сасвим ново у односу на стари свет. Хришћанство није донело само идеју слободе насупрот судбини, идеју особе насупрот закону, идеју љубави насупрот разуму, него и идеју линеарног времена насупрот цикличном посматрању времена. Ако се време схвати кружно, идеја из антике, онда нема могућности да се говори о почетку или крају времена; ако се време схвати линеарно, онда је оправдан говор о почетку и крају времена, идеја преузета из јудаизма.

Питање континуитета времена као и повезаност јудаизма и хришћанства, чини да оно што је ново је заправо старо

16 Шушњић, Ђ. (1998а) *Религија I*, Београд: Чигоја штампа, стр. 297.

17 Шушњић, Ђ. Време – свето, у: *Енциклопедија православља*, књ. 1, уредник Калезић, Д. (2002), Београд: Савремена администрација, стр. 410.

18 Куљић, Т. Време, друштвено, у: *Социолошки речник*, уредници Мимица, А. и Богдановић, М. (2007), Београд: Завод за уџбенике, стр. 660.

19 Шушњић, Ђ. (1998) *Религија I*, Београд: Чигоја штампа, стр. 306.

јер је већ било у оквиру јудаизма. „А кад се наврши време, посла Бог сина својега јединороднога, који је рођен од жене и покорен закону”²⁰, као и Христове речи: „Не мислите да сам ја дошао да покварим закон или пророке: нијесам дошао да покварим, него да испуним”²¹.

„Хришћанска традиција полази од чина стварања, а историју поима као телеолошко кретање у есхатолошкој перспективи. Суштина ове концепције схватања времена садржана је не у пуко линеарном напретку од прошлог ка будућем, већ управо у јединству и недељивости времена у перспективи вечности”²².

На континууму времена од прошлости ка будућности, однос према том историјском времену у религијској перспективи има тежњу да од изгубљеног раја преко хаоса и спасења поново се врати у стање пре пада у грех и у простор едемског врта с дрветом живота које ће залечити све ране задобијене у долини „сена смртнога”²³. Тако време добија циклични карактер повратка на почетак, али то није исти почетак.

Сваки мит и обред који из њега следи значи повратак првотног времена и жељу да се *ово* време победи, тј. да се победи смрт. Улога мита и обреда јесте да обезбеди наду насупрот пролазности. Само сећање на митске догађаје има изглед у борби против пролазности и смрти. Ђуро Шушњић наглашава да је мит тако важан за сваки народ управо зато што говори да је народ бесмртан. У многим верским системима предвиђено је да верник има тренутке када напушта световно и улази у свето време, ово време учи људе како треба да живе. Излаз из световног времена и улаз у свето време доказује да нисмо само световна него и света бића. „Укидање просторно-временских граница јесте искорак у религиозну сферу: Бог се спушта међу људе а човек се успиње до неба.”²⁴

Простор и време као извор моћи

Три кључне речи на којима се темељи теологија Старога завета јесу Бог, простор и време. Време је почело да се рачуна одвајањем светлости од таме, „и би вече и би јутро, дан

20 Посланица Светог апостола Павла Галатима 4:4.

21 Свето јеванђеље по Матеју 5:17.

22 Самарџић, О. (2009) Хришћанско поимање времена и историје, *Социолошка луча* III, 2, стр. 88-107 и стр. 92.

23 Псалом 23:4.

24 Шушњић, Ђ. (1998) *Религија I*, Београд: Чигоја штампа, стр. 321.

први²⁵. Простор је, кондензовањем „ни из чега”, створен „у почетку”²⁶. Простор је имао своје конкретно име као што је „врт у Едему”²⁷, „земља Хананска”²⁸, „света земља”²⁹. Дакле, простор има свој временски почетак. Тако рођендан простора наставља да живи у сећању поштовањем времена када је све било готово и постављено на сцену. Шестодневни рад био је заустављен да би од петка вече до суботе вече нерад направио искорак из круга и покренуо спиралу у ново кретање.

Референтни систем простор-време у којем Творац делује одређен је даном од двадесет четири сата у коме празник почиње увече и наставља се до следеће вечери. Шест дана *Постања* обележен је фразом, с благим варијацијама у редоследу речи: „И би вече и би јутро”. Ђералд Шредер каже да је та појава била толико важна да је шест пута идентификована као проток од вечери до јутра, а порука стихова је да „у овом делићу свемира, у којем је човечанству суђено да пусти своје корене, постоји систематски проток од нереста хаоса, или *вечери*, ка реду-космосу, или *јутру*.”³⁰

Новозаветни аргумент за постојање Бога гласи: „Јер сваки дом треба неко да направи, а ко је све створио оно је Бог”³¹. Драма звана живот представљена је у Библији узбудљивим наративом који се прихвата вером и чини темељ монотеистичких религија: „Вером познајемо да је свет речју Божјом свршен, да је све што видимо из ништа постало”³².

Време и простор су у међусобном односу. Разлике између религија су у давању приоритета времену или простору, попут конфликта пред којим стоји сваки појединац у избору између „имати или бити”. Питање које диференцира јесте: Да ли Бог себе више испољава у догађајима или у местима и стварима. Где је Бог који је створио свет? Да ли се његово присуство у свету везује примарно за простор или за време, за природу или за историју? Или, је попут деистичког разумевања, Бог напустио овај свет³³.

25 Прва књига Мојсијева 1:5.

26 Прва књига Мојсијева 1:1.

27 Прва књига Мојсијева 2:8.

28 Четврта књига Мојсијева 34:2.

29 Друга књига Мојсијева 3:5.

30 Šreder, Đ. (2010) *Veče i jutro*, Izdavanje reda iz haosa, *Moraša* Vol. 1. br. 1. str. 12-19 i str. 13-14.

31 Посланица Светог апостола Павла Јеврејима 3:4.

32 Посланица Светог апостола Павла Јеврејима 11:3.

33 Кубурић, З. (2007) Теизам, у: *Социолошки речник*, уредници Мимица, А. и Богдановић, М. (2007), Београд: Завод за уџбенике, стр. 613.

Човеково освајање простора је победа која је остваривана жртвовањем самог живота и жртвовањем времена. Трошење времена да би се стекао простор је скупа инвестиција, јер је време само бивствовање. Живот је пре свега време. Моћ над временом представља слободу улагања у живот који треба да траје, а моћ над простором заводи и одводи у нагомилавање ствари, поседовање, надзирање и владање.³⁴

Моћ коју човек показује према простору произлази из жеље да се овлада природом и управља њом. Заведеност ствари-ма усмерава човеково деловање. Тако је религија времена потиснута а религија простора завладала. Бог који је изван простора и времена смешта се у света места, свето тло, на које треба да се долази и где треба да се моли, и у свете предмете који могу да се опипавају, пред којима треба да се клања и моли. Та локализација бесконачног и конкретизација апстрактног је искушење пред којим стоји Декалог, као заповест с горе Синај на којој је било „свето место”³⁵ пред којим је Мојсије изво обућу своју. Међутим, на том истом светом месту добио је заповест у којој је забрањена конкретизација Бога, забрањено чак и у имену га сводити на конкретност. Сама четврта заповест³⁶ је изричито усмерена на светост времена, светост седмог дана који представља спиралу кретања по путањи временског циклуса који је непромењено бивствовање у различитим локалитетима, у Рају и изван њега, у властитој земљи и у дијаспори, као домаћин и као избеглица. Имати контролу над временом значило је бити слободан и одговоран. Сви остали су били робови који нису могли да имају контролу над временом.

За искуствени живот појединца исто као и планете Земље, према извештају о стварању, Бог је паралелно стварао време и простор за живот света. Дан је имао *вече* и *јутро* и носио свој редни број, *Дан први*. Потом је дошао *Дан други* и све оно што је тог дана постављено на сцену звану Земља. Спирала је почела да се формира, од свог почетка, Првог дана када је постављен центар спирале која се низала до своје цикличне тачке *Дан шести*. Тада је стигао пар, Адам и Ева, звани *човек* да буде носилац и преносилац живота. Живот је ушао у спиралу времена да се рађа и преноси с генерације на генерацију. Заједнички живот мушкарца и жене је отпочео чини се баш у петак вече кад је све било готово и „добро беше веома”³⁷. Живот је за њих почео слављем. *Седмог дана*

34 Hešer, A. J. Šabat u: *Šabat – Dan večnosti*, Kaplan, A. (1999), Zemun.

35 Четврта књига Мојсијева 34:2.

36 Друга књига Мојсијева 20:11.

37 Прва књига Мојсијева 1:31.

они су ушли у благослов прославе стварања света поштујући „време” – „свето време” и Бога творца. „И благослови Бог седми дан и посвети га, јер у тај дан почину од свих дела својих, која учини. То је постање неба и земље кад посташе, кад Господ Бог створи земљу и небо.”³⁸

Значај изласка из круга догодио се завршетком стварања, седмим даном, последњим даном у циклусу седмице. Да је реч о спирали а не о кругу сведочи циклус који нема природну путању кретања. Седмица је искорак из природе и простора у време и слободу кретања. Седми дан као дан нерада, дан слављења и заједништва међусобног и с Богом творцем представља прву спиралу у култури, у религији, у обреду. Седмица је спирала која се окреће отворена за вечност. Јудаизам је религија која је забележила ток стварања и поставку моралног закона који почиње прославом стварања, слављењем времена, уласком у време које обећава живот у развојној перспективи, с обећањем.

Храм у времену, слика вечности

Тако је јудаизам као религија, у историји зла, преживео у вери и нади у религији времена, чувајући суботу као свето време и „храм у времену”. Хешел³⁹ наглашава да у следу стварања нигде није споменут ни један једини предмет који би био обдарен особином светости. Светиња у времену у Библији долази испред свега осталог зато што је у времену почетка историје постојала само једна светиња – светиња у времену. Предност времена над простором је у томе што је време посвећено од Бога, а простор храма посветио је Мојсије. Такође, важан аргумент за приоритет времена над простором је у томе што датум Суботе није одређен збивањем у природи него самим чином Стварања. Суштина Суботе је тако у потпуности одвојена од света простора.

Хешел⁴⁰ као практичну примену разумевања важности светог времена закључује да онај ко жели да уђе у светост дана мора најпре да напусти световност захуктале трговине и јарма тешког рада. Он мора да се склони од вриске нескладних дана, од напетости и грознице стицања, мора да се опрости од напорног посла и научи да схвати као што је свет већ једном створен, да ће опстати без помоћи човекове. Таква врста поверења у Бога који је створио свет и који га одржава даје могућност разумевања поруке да је шест дана у недељи

38 Прва књига Мојсијева 2:3.4.

39 Hešel, A. J. (1999) *Šabat*, Zemun; Кубурић, З. и Дачић, С. (2004) *Методика верске наставе*, Београд: Чигоја штампа, стр. 144-155.

40 Исто.

дато да се овлада светом, а седмога дана је прилика да савладамо себе.

Обележавање светог времена од заласка сунца у петак, па до заласка сунца у суботу вече, најважнија је одредница јеврејског идентитета. Неуласком у храм времена сматра се иступањем из јудаизма⁴¹. Културни обрасци светковања суботе негују се како у породици тако и у заједници, обогаћивањем свог духа путем молитве, читања, дружења. Као тренутак приближавања Богу, субота се дочекује с радошћу и проводи се у посебној религиозној посвећености која је растерећена свакодневних мисли и послова. Кад год је то могуће, пожељно је да се верске заповести извршавају у оквиру групе, минимална група је три особе, пожељно је да их буде десеторица⁴².

Држањем Божијих заповести остварује се неки циљ, будући да су „заповести само средство за испуњавање Божијег плана“⁴³. Спирално кретање по седмичном циклусу и искорак у „свето време“ има смисао који се односи на спасење које значи искорак из времена у вечност, тј. улазак у бесмртност. Од свих индикатора религиозности чини се да је за јудаизам веровање у бесмртност кључан јер, како пише Арије Каплан, „човек који не верује у бесмртност биће лишен те вечне награде пошто она за њега ионако не постоји.“⁴⁴ Последња од тринаест темељних и јединствених веровања јудаизма гласи: „Мртви ће оживети кад буде Божија Воља“⁴⁵

Развојне перспективе добра и зла

У читању текстова из Библије и разумевању порука које су записане, ствара се основа једне културе осмишљавања света и формирања погледа на свет. У условима Раја, када је створен свет с почетним капиталом за вечни живот, човек је имао диспозицију рађања и развоја у безбројним варијацијама нових облика захваљујући комбинаторици генетског материјала. Простор Раја, имао је само један правац развоја, правац рађања и стварања кроз искуство нових бића у перспективи вечности, у окриљу Божије доброте и бриге. Извештај из Библије упућује на границе које су постављене у простору. Граница се налазила између добра и зла. Са

41 Kaplan, A. (1999) *Šabat – dan večnosti*, Zemun, str. 76-81.

42 Каплан, А. (2005) Приручник јеврејске мисли, други део, Земун: Књижевно друштво *Писмо*, стр. 145.

43 Исто, стр. 139.

44 Каплан, А. (2005) Приручник јеврејске мисли, други део, Земун: Књижевно друштво *Писмо*, стр. 248.

45 Исто, стр. 258.

територије добра, на територији добра, било је постављено дрво познања добра и зла, дрво које је потенцијално давало могућност почетка још једне спирале са другом перспективом, перспективом зла, понора, деструкције, смрти.

Из зоне наивности, незнања, младости, било је лако подлећи искушењу и отворити нова врата кретања, раздвојити два света и себе самог ставити на ветрометину борбе између добра и зла. Тако је жена убрала плод с дрвета и постала жртва преваре искусног познавалаца оне друге стране, стране зла, побуне, охолости, незадовољства, борбе за престиж, моћ, туђу територију, жеље да заустави живот, да га увуче у нестајање.⁴⁶

Прича се наставља. „Тада им се отворише очи и видеше да су голи; па сплетоше лишћа смокова и начинише себи прегаче.”⁴⁷ Спирала зла је отворила свој развојни пут. Изгубљен је простор, изгубљен је Рај, први дом, почетак љубави и живота. Тако истерани, људи су почели да уче разлику између добра и зла.

Порука је Библије да је рајски простор изгубљен, да су рајска врата затворена, да је забрањен приступ дрвету живота да не би, окусивши тако инфицирани злом, зло добило вечност. Тако је настао рат, конфликт, слобода да се изабере. Али више није било простора, остало је само време из раја, време које се ниже у дане од првог до седмог и поново, од првог до седмог, и тако спирала времена добија нове путнике који улазе у циклус рађањем и настављају да живе славећи живот и стварање живота на Земљи која је изгубила дрво живота ради зла које се укоренило у том простору, и у сваком другом простору. Само је време наставило свој циклус окретања по спирали смењивања „од суботе до суботе” да би изгубљени простор повезала с новим. „Јер као што ће нова небеса и нова земља, што ћу ја начинити, стајати преда мно, вели Господ, тако ће стајати семе ваше и име ваше. И од младине до младине, и од суботе до суботе долазиће свако тело да се поклони преда мно, вели Господ”.⁴⁸

Једна од порука Библије јесте да је живот започет у рајским условима када је све било веома добро, да се потом одвија заједничким животом добра и зла у свету и сваком бићу, те, да ће на „крају времена” победити добро. Обећање спасења

46 Прва књига Мојсијева 3:5.

47 Прва књига Мојсијева 3:7.

48 Књига Светог пророка Исаије 66:22-23.

од греха и зла упућује на чекање Месије. „Али чекамо по обећању његову ново небо и нову земљу, где правда живи.”⁴⁹

Хришћанство као религија свој идентитет утемељује у васкрсењу Исуса Христа. „И ако нема васкрсења мртвијех, то ни Христос не уста. А ако Христос не уста, узалуд дакле проповедање наше, а узалуд и вера ваша.”⁵⁰ Зато је највећи хришћански празник управо Васкрс, а на седмичном нивоу већина хришћанских цркава је за дан одмора узела недељу као сећање на дан Христовог васкрсења, као ново стварање.

Свето време у оквиру верских учења у себи носи поруку спасења, међутим на попришту међурелигијских односа претвара се у конфликт друштвених размера. Спирала развоја која води у све веће човеково усавршавање односи се на све аспекте личности. Ипак, најважнија димензија јесте моралност која је паралела доброты заснованој на емпатији.

„Почетак нашег духовног рађања јесте почетак разликовања добра и зла, као и греха и покушаја да се он превазиђе”⁵¹. Практични савет односи се на развојни пут властитог усавршавања у добру и превладавања греха у себи. Јеротић констатује да грехова има више, али да у духовном развоју не треба кренути одједном с неколико, већ с оним који нас највише мучи. Тако се лакше савлада. Разликовање добра и зла се учи.⁵² Позив је да се надвлада зло добрим⁵³

Схватање времена, културни образац и развојне шансе

Заједничко за све религије јесте да имају свете приче које се односе на посебне догађаје који потом улазе у календар да би се сећањем чувале од заборавља и вршиле функцију интегрисања заједнице. Тако се културно наслеђе утемељује у ставовима појединаца и друштва што се препознаје у стилу живота. Јудео-хришћанско поимање света и живота, засновано на усменој традицији и писаној речи, Библији, Старом и Новом завету, осмишљава живот и даје референтни оквир већини становника планете. Ипак, свака држава понаособ има своје нарације које су повезане не само с верским већ и с етничким пореклом и историјским искуством.

49 Друга посланица Светог апостола Петра 3:13.

50 Прва посланица Светог апостола Павла Коринћанима 15:13-14.

51 Јеротић, В. (2013) *Човек највећа загонетка*, Београд: Арс Libri, стр. 115.

52 Посланица Светог апостола Павла Јеврејима 5:14.

53 Посланица Светог апостола Павла Римљанима 12:21.

Весна Мујичић⁵⁴ пишући о Србији и начину живота који се тако води као да је време статична категорија, описујући нашу инертност и загладаност у прошлост, отвара бројна питања и нуди могућа решења за уравнотежен однос према времену који омогућава развој једног друштва. Нека од значајних питања која су постављена су: како схватамо време; каква је вредност времена; како се односимо према времену; каква нам је временска перспектива; да ли гледамо у прошлост, садашњост или будућност или имамо уравнотежену временску перспективу; како се односимо према свом историјском искуству; да ли верујемо да напредујемо, стагнирамо или назадујемо; да ли је време ограничен ресурс; колики је временски хоризонт; колико се унапред може предвидети развој догађаја.

На основу разлика које су присутне у друштвима која су на различитим нивоима развијености, Весна Мујичић⁵⁵ закључује да је питање брзине живота ствар вредности, односно приоритета – за друштво, као и за појединца. Увиђајући разноликост индивидуалних протока времена, увиђајући да разним професијама одговарају различити индивидуални темпераменти, да читавим привредним гранама одговарају различите брзине времена, да можда и читавим земљама одговарају различите брзине времена – постаје јасније да нема стварног основа да се читавом друштву намеће иста брзина времена као стандард, нити да се једном друштву намеће временски стандард другог.

Говорећи о историји властитог народа Владета Јеротић сматра да је потребно да се зна каква је историја била, али не да би је поново проживели, јер се то не може. „Нема цикличности у историји. Увек је другачије и када изгледа да је историја иста. Ствари се наизглед понављају, као да су исте”⁵⁶

Развој у оба смера

Спирала развоја има свој историјски пут. „Сада” је мерило прошлости али и будућности. Докле смо стигли у развојном путу? „Закупљени оним што је сада и што је овде, из вида губимо пут којим се крећемо кроз време, заборављајући да себи поставимо крајње питање Пола Гогена: Куда идемо?”⁵⁷

54 Мујичић, В. (2010) Шта нам значи време: схватање времена, културни образац и развојне шансе, *Република*, број 474-475, стр. 1-30.

55 Исто.

56 Јеротић, В. (2013) Човек највећа загонетка, Београд: Арс Либри, стр. 113.

57 Рајт, Р. (2007) *Кратка историја напретка*, Београд: Геопоетика, стр. 142.

Ако су сви људи сагрешили, и ако нема ниједнога који би се могао издвојити каква је перспектива развоја када је у питању спасење? У почетку је све било веома добро. Мудри Соломун изјављује: „Само, гле, ово нађох: да је Бог створио човека добра; а они траже свакојаке помисли.”⁵⁸ Све више нестаје доброте из наше перцепције. Нешто се догодило. „Сви застранише, сви се покварише, нема никога добро да твори, нема ни једнога.”⁵⁹ Да ли је у Библији приказан лични песимизам или је објективно све кренуло спиралом деструкције и суноврата?

„Биосфера је високоорганизован систем чије су основне карактеристике самоодржање и постојаност као и саморегулација заснована на цикличном кружењу материја и протоку енергије. То је систем најближи појму идеалног.”⁶⁰ Међутим, тај идеални природни свет који, како год да је настао, ушао је у спиралу окретања и кретања. У ком правцу? „Загађење врло озбиљно угрожава биодиверзитет што показује и велики број врста које су у процесу нестајања или су већ ишчезле”⁶¹.

Роналд Рајт⁶² пишући о развоју примећује, не само убрзано кретање, већ и скраћивање спиралне осе. Застаревају знања. Промене су брзе. Да ли то значи да је реч о развоју и напретку или се спирала сужава и завршава? Да ли је ипак крај историје? Замке напретка, изумирање врста, језика, народа, природе, капацитета за развој, дакле ипак, деградација. Разлог томе је недостатак мере. Рајт каже: „тај ђаво живи у нама и излази кад год предухитримо природу, нарушавајући равнотежу између мудрости и безобзирности, између потребе и похлепе”⁶³. Цивилизовани људи верују да се понашају боље од такозваних дивљака, међутим, моралне вредности које се везују за цивилизацију само су привид јер се пречесто користе да оправдају нападање и тлачење других, мање моћних друштава. На појединачном плану искушења се зову: секс, храна, богатство, моћ, престиж и, у модерном значењу, све бољих и бољих материјалних ствари. Тако присиљени на напредовање, у цивилизованом контексту нове

58 Књига проповедникова 7:29.

59 Псалам 53:3.

60 Јаблановић, М. (2002) *Екотоксиколошки речник*, Крушевац: Универзитет у Приштини, стр. 73.

61 Исто, стр. 66.

62 Рајт, Роналд (2007) *Кратка историја напретка*, Београд: Геопоетика, стр. 29.

63 Исто, стр. 23.

религије, људе властите жеље заводе и уништавају, услед недостатка мере.

Критикујући цивилизацију Рајт⁶⁴ подсећа на римске арене, астечка жртвовања, ломаче инквизиције, нацистичке логоре смрти. И не само да је однос према другоме човеку проблематичан, већ је и однос према природи рушилачки. А када природа почне да нас лишава својих услуга – путем ерозија, неродних година, гладовања, болести, тада је резултат права пропаст, изумирање друштва. Опоравак, ако до њега дође, траје вековима. „Лекција коју ја налазим у прошлости јесте ова: здравље земљишта и воде – и шума, које чувају воду – једина је трајна основа опстанка и успеха ма које цивилизације.”⁶⁵

Из угла личности и психологије стижу објашњења. Психологија осећајности је показала да непријатна осећања доживљавамо скоро дупло интензивније од пријатних. Разлог је да нам је оно што нас угрожава важније од онога што нас унапређује. Непријатна осећања су повезана са преживљавањем, а пријатна су повезана са квалитетом живота. Зоран Миливојевић поставља питање: „Да ли нам свест о томе да се колективно налазимо у спирали процеса кварења и слике стварности и саме стварности – може помоћи да учинимо да свет буде боље место?”⁶⁶

Закључак

Питање које остаје односи се на дилему да ли је проблем људског развоја у конфликту између живота и смрти. Да ли се двоумимо између рађања и друштвеног напредовања и изолације, ратова и самоуништења. Да ли је можда настајање и нестајање само секвенца новог настајања и новог нестајања које се одржава у равнотежи истости, која преноси живот? Или је можда спирала развоја линеарна и позитивна конотација док је спирала деструкције и уништења негативна страна линеарног пута у супротном смеру? Да ли се налазимо пред конфликтом избора између добра и зла? Колико смо сигурни у властити пут? Да ли се традиционално, модерно и постмодерно доба разликује по одговорима на ова питања?

Религијска веровања и поруке које осмишљавају живот значајно су културно наслеђе. Монотеистичке религије полазе

64 Исто, стр. 47.

65 Исто, стр. 115.

66 Миливојевић, З., <http://www.politika.rs/rubrike/spektar/zivot-i-stil/Moc-losih-vesti.lt.html> (објављено 12. 09. 2015, приступљено 12. 09. 2015).

од истог концепта о почетку живота на Земљи, о стварању света за шест дана што представља теистички поглед на свет. У том контексту смо разматрали питање почетка времена и простора и путање развоја.

Кохерентност верског система није могуће одржати ако се уносе потпуно супротна гледишта која га разграђују. Верска учења се одржавају пре свега путем вере, а *знати* и *веровати* су два паралелна система која се међусобно допуњују. Однос религије и науке помера границе вере и знања. Међутим, будући да је монотеизам откривена религија и да се верује у истинитост објаве, није пожељно правити компромисе и уводити измене. Зато је теизам релативно затворен систем који се тешко мења али који се унутар себе развија и прати савремени живот у покушају да стара питања рedefинише али не и измени.

Спирала развоја времена земаљског живота има свој почетак који је према Библији настао стварањем човека, мушкарца и жене, шестог дана стварања, који је свој први комплетни дан живота живео седмог дана стварања. Посвећено време и благослов дат седмоме дану у седмици стварања и потом у светковању и пажљивом бројању дана, био је први искорак у култури, почетак заједништва и религије која је повезивала „двоје или троје у молитви”. Значај броја седам повезује се и са бројањем седам година када се биолошким променама у човековом телу сваких седам година улази у нови развојни циклус.

Развојни пут човека већ на самом почетку упада у замку пред изазовима „познања добра и зла”. Развој добија два правца, један води у живот а други у смрт, и упркос извесности, слобода избора добија на важности. Телесно бивствовање, захваљујући обећању вечнога живота у откривеној монотеистичкој религији и, дуго већ, записаној објави у Библији, човеков дух се креће у вери и нади да ће превладати смрт. Верујући да ће онај који је створио свет моћи и да поново створи васкрсењем. Зато је свето време у свакој религији кључно одређење будући да је оно само живот. За јудаизам свето време и део идентитета јесте субота, седми дан који се светкује по четвртој заповести Декалога. За већину хришћана, недеља је свето време које подсећа на дан Христовог васкрсења и победу смрти. Веровање у васкрсење и враћање у живот спасених представља најјачи индикатор религијског веровања како са социолошког тако и са теолошког становишта.

Религијски оптимизам о будућности света и човека, то слављење живота и упорно одбијање да се прихвати сама

реалност овде и сада, инсистира на могућности вечног живота путем веровања у Божија обећања. С друге стране, превелика количина зла у свету, неправде, ратови, уништавање природе и њена разорна снага, све чини живот несигурним а човека увлачи у безнађе и осећање изгубљености. Сталне претње ратом, и сами ратови, изазивају страх и бежање. Тренутак у коме живимо обележен је избегличком кризом, враћањем религијским веровањима, тежњом да се властито веровање пренесе другима. Начини мисионарења се разликују. Свете приче су испричане рационално, ипак, оне побуђују најдубље емоције. У једној спирали развоја проткана је љубав, у другој је страх. Борба се наставља, а поприште те борбе је и Земља и биће.

ЛИТЕРАТУРА:

Библија, Свето писмо: Стари завет, превод (Ђура Даничић), Нови завет (превод Вук Караџић) (2003), Београд: Свети архијерејски синод српске православне цркве.

Јаблановић, М. (2002) *Екотоксиколошки речник*, Крушевац: Универзитет у Приштини.

Јеротић, В. (2013) *Човек највећа загонетка*, Београд: Арс Либри.

Кубурић, З. и Дачић, С. (2004) *Методика верске наставе*, Чигоја штампа *Цеир*.

Кубурић, З. Теизам, у: *Социолошки речник*, уредници Мимица, А. и Богдановић, М. (2007), Београд: Завод за уџбенике.

Куљић, Т. Време, друштвено, у: *Социолошки речник*, уредници Мимица, А. и Богдановић, М. (2007), Београд: Завод за уџбенике.

Велика општа илустрована енциклопедија Ларус (2011), допуњено срп. изд. Београд: Моно и Мањана.

Рајт, Р. (2007) *Кратка историја напретка*, Београд: Геопоетика.

Самарџић, О. (2009) Хришћанско поимање времена и историје, *Социолошка луча* III, 2. стр. 88-107.

Шушњић, Ђ. (1998а) *Религија I*, Београд: Чигоја штампа.

Шушњић, Ђ. (1998б) *Религија II*, Београд: Чигоја штампа.

Шушњић, Ђ. Време – свето, у: *Енциклопедија православља*, Књ. 1, уредник Калезић, Д. (2002), Београд: Савремена администрација.

Šreder, Đ. (2010) *Veče i jutro, Izdvajanje reda iz haosa, Moraša*, Vol. 1. br. 1. str. 12-19.

Мујићић, В. (2010) Шта нам значи време: схватање времена, културни образац и развојне шансе, *Република* број 474-475, стр. 1-30.

Домовић, Ж., Антић, Ш. и Клаић, Н. (ур.) (2001) *Речник страних ријечи: туђице, посуђенице, изрази, кратице и фразе*, Београд: Евро.

Свето писмо Старога и Новог завета (1989), Београд: Британско и Инострано библијско друштво.

Интернет извори:

<http://www.austria.info/si/dejavnosti/mesto-in-kulturne-znamenitosti/razgledna-ploscad-dachstein-welterbe-spirale> (приступљено 11. 09. 2015).

http://www.seecult.org/v/galerija_umetnika/marica-radojic/analizakrsta/SpiralaSkulptura8.jpg.html (приступљено 11. 09. 2015).

<http://www.delo.si/znanje/izobrazevanje/kabinet-cudes-v-spiralnem-krogu-vecnosti.html> (приступљено 11. 09. 2015).

<http://www.permakultura.hr/savjeti/23-kako-sagraditi-zacinski-vrt-u-obliku-spirale-puznice> (приступљено 11. 09. 2015).

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/525129/SPIRALA-NASILJA-Pretili-svetu-novi-krstaski-rat> (приступљено 11. 09. 2015).

<http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Godisnjica-NATO-bombardovanja/Spirala-mrznje-rasistickog-govora.sr.html> (приступљено 11. 09. 2015).

<http://www.zdravljemladih.rs/index.php/features/definicije-zdravlja/42-trudnoca-i-kontracercija/154-trudnocaikontracercija-03> (приступљено 11. 09. 2015).

<http://www.politika.rs/rubrike/spektar/zivot-i-stil/Moc-losih-vesti.lt.html> (objavljeno: 12. 09. 2015., приступљено 12. 09. 2015).

Zorica Kuburić

University in Novi Sad, Faculty of Philosophy – Department of Sociology

A SPIRAL OF DEVELOPMENT AND/OR FALL

Abstract

Two key concepts that explain the essence of life are the concepts of time and space. Movement through time and space, according to one way of thinking, enters the path of circular motion in a close and predictable system. According to another, for the humans, movement has a linear path in an open and unpredictable system. A compromise between these two extreme positions of understanding development is symbolized by a spiral – it attempts to open a close system, to bring it back to almost the same position but also to lead it in a direction of development and movement towards new forms. So, a circle, a spiral and a ray are symbols of understanding progression in time which has its beginning. In this paper, the problem of development is presented through the symbolism of a spiral. In the context of monotheistic religions, the beginning is given by the creation of the world and counting of the days. A spiral is established in time by a cycle of weeks. The second message of the Old Testament comes from the fall into sin. Since then, through knowledge of the good and the evil, the spiral has unwound in two directions, a direction of life and a direction of death, and their battlefield are the Earth and the Being.

Key words: *Bible, life, spiral, time, space, development, religion*